

Kårhus, S. (2011). Utdanningsmarkedet og rekontekstualisering av utdanningskvaliteter : en casestudie av "new managerialism" i norsk høyere utdanning. *UNIPED (Tromsø)*, 34(2), 43-54

Artikkelen er vitenskapelig vurdert av forskere utenfor redaksjonen

Av Svein Kårhus

Utdanningsmarkedet og rekontekstualisering av utdanningskvaliteter

En casestudie av «new managerialism» i norsk høyere utdanning

Svein Kårhus

Førsteamanuensis
Norges idrettshøgskole
svein.karhus@nih.no

Sammendrag

Det siste tiårets ideologiske og strukturelle endringer i høyere utdanning, som er påvirket av «new managerialism» i utdanningsreformer globalt og Bologna-prosessen, har endret rammebetingelser og dynamikk i det norske utdanningsmarkedet. Tøffere konkurranse på markedsplassen kan påvirke utvikling av studietilbud. Artikkelen belyser hvordan lokale studiesteder kan strekke seg langt for å imøtekomme studentønsker for å rekruttere eller beholde dem ved å sette «new managerialism» i dagens utdanningspolitiske kontekst og problematisere hvordan politikken regulerer studieutvikling og kvalitetsdiskurser i høgskolesystemet. Ved analyse av data generert gjennom dybdeintervjuer med dekaner og studiesjefer ved tre regionale høgskoleavdelinger som tilbyr friluftslivsstudier, problematiseres hvordan legitimering av studietilbudene kommuniseres. Artikkelen viser at lokal praktisering av institusjonell autonomi og akademisk frihet, som gjennom rekontekstualiseringsprosesser former studiestedets «pedagogisk diskurs» (Bernstein, 1996), kan utfordre forestillinger om nasjonale utdanningskvaliteter. Gjennom dette underbygges det at «robuste lesbare systemer» for vurdering av utdanningskvalitet i høyere utdanning bør vektlegge mer enn kvantitativ registrering av studiepoeng- og gradsproduksjon.

Innledning

I utdanningspolitiske og pedagogiske sammenhenger har *studiekvalitet* etter Studiekvalitetsutvalgets innstilling (UFD, 1990:13) vært et samlebegrep i kommunikasjon om mål og tiltak for «bedring av studieopplegg, undervisning og læring ved universiteter og høgskoler med sikte på et kvalitativt bedre utdanningsresultat og bedre studentgjennomstrømming». Slik omfatter studiekvalitet både kvalitative og kvantitative dimensjoner som i bred forstand regulerer arbeidet med utdanningskvalitet i høyere utdanning. Men verken *studiekvalitet*

eller begrepet *utdanningskvalitet*, som i dag hyppig brukes som samlebegrep i hele utdanningssystemet, er entydige begreper. I studien med tittelen «Quality on the move» belyser Saarinen (2007) at det i europeisk høyere utdanning over tiår har vært ulike syn på hva studie- og utdanningskvalitet er og hvordan de brukes politisk og pedagogisk. Hun belyser hvordan OECDs mange initiativ for å knytte nasjonale utdanningssystemer til økonomisk vekst og EUs Bologna-prosess har fremmet en politikk hvori utdanningskvaliteter ofte er redusert til tekniske spørsmål og sjelden problematisert. Når – som Saarinen dokumenterer i sin forskning – europeiske kvalitetsdiskurser i høyere utdanning er «on the move», påvirkes også norsk høyere utdanning der det i retningslinjer for kvalitetssikring nå argumenteres at «institusjonene har robuste og 'lesbare systemer' for dokumentasjon, oppfølging og styring av kvaliteten i utdanningene» (Haakstad, 2010:69).

I norsk kontekst har utdanningsinstitusjoner det siste tiåret forholdt seg til kvalitetsdiskurser underbygget av ideologiske, politiske og strukturelle endringer nedfelt i Kvalitetsreformen (KUF, 2001; UFD, 2000–2001; UFD, 2003; KD, 2005). Unipeds lesere kjenner godt hvordan endring av strukturer og andre rammebetingelser, blant annet økt autonomi og deregulert akademisk frihet i høgskolesystemet, ga nye muligheter for nytenkning for å fremme utdanningskvaliteter i lokale studietilbud og i høyere utdanning generelt. Ved det bidro endringene i utdanningspolitikken også til endret dynamikk i utdanningsmarkedet.

Denne artikkelen belyser og problematiserer hvordan incentiver i utdanningspolitikken kan påvirke rekontekstualiserende felt og prosesser (Bernstein, 1996) for fremme av utdanningskvalitet gjennom akademisk frihet til å møte konkurranse om studenter på markedsplassen. Til tross for forskning som spesifikt omhandler reformer og dannelsen av utdanningsmarkeder, påpeker Ball (2006) at avgjørende komponenter i markedsdynamikken der universiteter og høyskoler er sentrale aktører, er relativt lite utforsket og forstått. I politiske og pedagogiske sammenhenger der man må forholde seg til markedenes innflytelse i det nasjonale utdanningssystemet, som i Norge etter Kvalitetsreformen, argumenterer Ball (2006:120) at «to understand the workings and effects of these education markets we must look to local studies of actual market dynamics». Artikkelen omhandler nettopp lokale studier av hvordan «actual market dynamics», stimulert av dagens utdanningspolitikk, kan utfordre våre forestillinger om hva som er utdanningskvaliteter i høyere utdanning.

For å belyse hvordan incentiver som regulerer utdanningsmarkedet også kan regulere kommunikasjon om faglige og pedagogiske kvaliteter i bachelorstudier og profesjonsutdanninger, er data generert fra et utvalg høyskoler med tradisjon og nasjonal posisjon innen idrettsfaglige studier. Utvidet institusjonell autonomi og deregulert akademisk frihet, Bologna-prosessens «European Credit Transfer System» og «easy readable» gradssystem (Kårhus, 2009) utgjør nye rammer også for utvikling av lokale idrettsfaglige studier. Eksempelvis har et økende antall høyskoler startet eller videreutviklet idrettsfaglige studietilbud som kan inngå i bachelorgrader og lokale lærerutdanninger (ibid.). Studieåret 2009–2010 ga 15 læresteder en eller flere bachelorgrader på fagfeltet idrett. Friluftslivsstudier inngår i det idrettsfaglige feltet. Statistikk viser at friluftsliv var blant de tre studieområdene med flest nyetableringer i høyere utdanning fra 2003 til 2006 (Graham og Reinersen, 2006),

og slik sett kan betraktes som en «vekstnæring» i utdanningssystemet. Veksten i nyetableringer og videreutvikling av friluftslivstilbud kan derfor ha sammenheng med hvordan ideologiske og strukturelle endringer i utdanningspolitikken virker.

Relatert til endringer skapt og regulert av utdanningspolitikken, og et allment fokus på høyere utdanning og utdanningskvalitet i samfunnsdebatten (Åmås, 2010; Støren og Stensaker, 2010; Haaland, 2010; Aftenposten, 2010), fokuserer denne casestudien hvordan dekaner og studiesjefer ved et utvalg regionale høyskoler kommuniserer lokal legitimering av sine friluftslivstilbud. Det er følgelig ikke friluftslivslærere som omfattes av denne studien, men de vitenskaplige og fagadministrative lederne ved høyskoleavdelinger som også før Kvalitetsreformen hadde friluftsliv som del av lokale idrettsfaglige studier. I kraft av sine institusjonelle posisjoner, er det ledere som er ansvarlig for studietilbud utviklet i friluftsliv etter Kvalitetsreformen.

Utdanningsreformer, «new managerialism» og nasjonale markeder i kontekst

Den norske Kvalitetsreformen speiler globale utviklingstrekk kjennetegnet ved «new public management with the movement of hybridised private sector management into the public sector» (Lingard og Ozga, 2007:3). Lingard og Ozga argumenterer at «any contemporary account of education policy and politics *has* to consider the effects of these new state forms and practices». Det bør gjelde også i norsk utdanning, der studiesteder responderer på en politikk der diskurser som underbygger «new forms and practices» påvirker strategisk planlegging. Når markedsmodeller i utdanningsreformer påvirker og former organisasjons- og studieutvikling i høyere utdanning, blir «new managerialism» brukt som samlebetegnelse.

I forskning på høyere utdanning refereres det til «the management practices and values more commonly found in the private business sector» (Deem, 1998:47) og vektlegging av individets rett til å kunne velge varer og tjenester som kunde i et marked (Ball, 2006). Internasjonalt belyser Hargreaves (2004) hvordan det i utdanningssystemer er markedsrelaterte, økonomiske incentiver og tro på statlig regulert konkurranse mellom aktører i markedet som skal kunne fremme utdanningskvaliteter egnet til å videreutvikle vestlige velferdssamfunn som «kunnskapssamfunn».

Nettopp fordi «new managerialism» som globalisering og utdanningspolitiske ideologier generelt lett har krysset landegrensene, minner Morley (2009) om at få forutså hvordan rekontekstualisering av global «neo-liberal driven change» kom til å virke innad i høyere utdanning nasjonalt. Tilpasninger til Bologna-prosessen (Tomusk, 2004, 2007) inngår i slik «neo-liberal driven change», og Gornitzka et al. (2005), Kyvik (2005) og Gornitzka (2007) belyser Kvalitetsreformen i Bologna-prosessperspektiver.

I en sammenvevd global, nasjonal og lokal utdanningskontekst (Marginson og Rhoades, 2002) har norske studiesteder i dag tilpasset seg incentiver og konkurransesituasjoner i et statlig regulert kvasimarked (Whitty, 2002) og gjennom lokale strategier skapt dynamikk i markedet som de i neste omgang også skal respondere på. Med tradisjonelt sterke distriktpolitiske forankringer og føringer i det norske samfunn, skal kvasimarkedet også regulere høyere utdanning slik at studiesteder skal kunne blomstre i alle landsdeler og imøtekomme behov og ønsker slik de kommuniseres i distriktpolitiske diskurser. I kombinasjoner av

utdannings- og distriktspolitiske målsettinger, skal norsk utdanningspolitikk og det nasjonale utdanningsmarkedet tjene mange interesser og imøtekomme konkurrerende syn på hva utdanningskvalitet skal kunne innebære.

Data fra nasjonalt samordnet opptak (SO-statistikk, 2010) illustrerer årlig et utdanningsmarked med konkurranse om kundene. Studietilbud og tilbydere rangeres etter antall søkere, med og uten førstevalg per studieplass, mens studiesteder med liten søkning og ledige plasser står på «Restetorget». Støren og Stensaker (2010) peker på at slike popularitetsmålinger gjennomgående viser at studiesteder i distriktet sliter mest med rekrutteringen. Internasjonal utdanningsforskning (Morley, 2003; Marginson, 2007) belyser hvordan konkurranse kan virke inn på utdanningskvalitet når studietilbud må gjøres tiltalende for studenter på markedsplassen.

I forbindelse med studentopptaket 2010, informerer Aftenposten i en reportasje på sine sportssider (Bugge, 2010) at Norges idrettshøgskole – som er en betydelig idrettsfaglig aktør i høyere utdanning – etter fire tiår med fysisk opptaksprøve nå avviker den, mye av hensyn til studentrekruttering. Fordi høgskolen i 2010 var den eneste med opptaksprøve blant de 15 studiestedene med idrettsfaglige bachelorgrader, meddeler høgskolens rektor til avisen: «Jeg er redd at vi mister en del studenter på grunn av opptaksprøvene.» Opptaksprøven, som i årevis har vært omdiskutert ved høgskolen, er tradisjonelt argumentert frem som et studiekvalitetsanliggende. Nå vektlegges markedshensyn. Slik illustrerer rektoren at markedstilpasning i norsk kontekst kan innebære faglige justeringer også ved studiesteder med en sterk nasjonal posisjon. Det bekrefter også internasjonale studier blant institusjoner som tilbyr idrettsfaglige studier og kroppsøvlingslærerutdanning (Dodds, 2006:540), som vises at markedstenkning og økt konkurranse i systemer med desentralisert «site-based management» kan virke inn på faglige strategier og standarder. Gjennom deregulering av «akademisk og artistisk frihet» (KD, 2005) kan norske studiesteders «site-based management» ikke bare påvirke markedsdynamikken, men også påvirke utdanningskvaliteter som genereres. I norsk kontekst betinger dertil finansieringssystemet at studiesteder må forholde seg strategisk til studentrekruttering i et statlig regulert marked.

Mot denne bakgrunn bidrar artikkelen til belysning av hvordan «marketization» (Marginson, 1999), som element i «new managerialism», reflekteres i data generert gjennom dybdeintervjuer med et utvalg dekaner og studiesjefer på avdelinger med ansvar for det idrettsfaglige studieområdet. Gjennom analyse av lederes «ways of talking» som uttrykk for «ways of seeing» (Fairclough, 1995), belyses hvordan «new managerialism» i norsk kontekst kan forme *pedagogisk diskurs* (Bernstein, 1996) og ved det kvalitetsdiskurser i kjølvannet av Kvalitetsreformen.

Pedagogisk diskurs og «ways of seeing» utdanningskvaliteter

«Pedagogic discourse», i Bernsteins (1996:46) teori, «selects and creates specialized pedagogic subjects through its contexts and content» og den «[...] embeds rules which create skills of one kind or another [...] and rules regulating their relationship to each other and rules which create social order». Ved å virke som en regel for «transmission, delocating and relocating knowledge, values and other ways of knowing between sites and educational set-

tings», skaper pedagogisk diskurs høgskoleavdelingenes *intellektuelle felt*. I brytning mellom konkurrerende krefter og verdier i pedagogikk, vitenskap og utdanningspolitikk, skaper i Bernsteins teori rekontekstualisering av pedagogisk diskurs den akademiske og profesjonelle egenart hvormed et studiested praktiserer sin rolle som ansvarlig for bidrag til nasjonal utdanningskvalitet. Det er gjennom rekontekstualiserende prinsipper og regler at forhold mellom ideer, kunnskapsformer og profesjonelle identiteter – det Bernstein kaller forholdet mellom det *tenkelige* og *utenkelige* – blir utfordret og utformet. Lokal rekontekstualisering av muligheter i utdanningspolitikken inngår i utformingen *regulativ diskurs*, som hos Bernstein (1996:46) er «the moral discourse which creates order, relations and identity» i studiesteders pedagogiske diskurs.

Etter Kvalitetsreformen påvirkes studiesteders regulative diskurs av strategier for å respondere i kvasimarkedet som reguleres gjennom incentiver og indikatorer underbygget av utdanningsdiskurser det er vist til ovenfor. I utdanningspolitiske diskurser kan «new managerialism» ha innflytelse på hvordan ledere på studiestedene kommuniserer egen organisasjons- og studieutvikling. Det er i en slik tidsaktuell kontekst at artikkelen belyser eksempler på hvordan «ways of talking» forstått som «ways of seeing» (Fairclough, 1995) kan være med å forme pedagogiske diskurser på høgskoleavdelinger belyst gjennom hvordan deres ledere snakker om sine studietilbud i friluftsliv. I en kontekst der et utvalg regionale høgskoler rekontekstualiserer muligheter og utfordringer i utdanningspolitikken, eksemplifiseres hvordan «new managerialism» kan gjenspeiles i pedagogisk kommunikasjon om legitimering av lokale friluftslivstilbud.

Utvalg og «surrounding texts»

I artikkelen analyseres data fra «purposeful sampling» (Patton, 1990) av tre regionale høgskoler – A, B og C. Utvalget er hensiktsmessig siden høgskolene er etablerte tilbydere av idrettsfaglige studier der også friluftsliv kan inngå. Data er generert gjennom dybdeintervjuer med dekan og studiesjef på den idrettsfaglige avdelingen ved hver av høgskolene. Høgskolene ses i studien som *kunnskapsprodusenter* og *aktive aktører* i kontekstualisering og rekontekstualisering av kunnskap, verdier og utdanningskvalitet gjennom måten studietilbud legitimeres og profileres.

I analyser av pedagogiske og utdanningspolitiske tekster og diskurser, argumenterer Penny og Evans (1999:25) for betydningen av å vektlegge «*surrounding texts*» og hensynet til de diskursive felt som intervjudata, transkribert som språklige tekster, vokser ut av og inngår i. Derfor er norsk høyere utdanning satt i en bred utdanningspolitisk kontekst tidligere i artikkelen. Det vektlegges at dekaner og studiesjefer innehar sentrale maktposisjoner ved de respektive avdelingene på høgskolene i det å underbygge egne friluftslivsstudier innenfor «the surrounding texts» lokalt og nasjonalt. Slik representerer de høgskolenes «*institutional voice*» (Fairclough, 1995:144–145) ved å være «those who have institutional roles and identities acquired in a defined acquisition period and maintained as long-term attributes» (ibid.:38). Analysene av hvordan *ledere* kommuniserer «particular ways of seeing», transkribert som tekster om friluftslivsstudier og friluftslivsstudenter innrammet i dagens utdanningspolitiske kontekst, er i artikkelen grunnlaget for å belyse hvordan utdanningskvaliteter

rekontekstualiseres og kommuniseres ved autonome høgschooler med akademisk frihet for å utvikle og tilby friluftsliv i høyere utdanning.

Analysen av nasjonale utdanningsdokumenter og studiekataloger som profilerer lokale friluftslivstilbud, alt tilgjengelig på offentlige nettsider, ble lagt til grunn for tematikk og spørsmål i semistrukturerte dybdeintervjuer. Nødvendige tillatelser fra NSD og høgschoolene ble innhentet i henhold til forskningsetiske krav og retningslinjer. Datainnsamlingen fant sted høsten 2008 og vinteren 2009. Alle fikk tilsendt de respektive intervjuene som transkriberte tekster, men ingen benyttet invitasjonen til utdyping eller korrigerende uttalelser over tilbakemeldinger som «meget interessant», «viktige saker det her» og «nyttig å få tenke over slikt» fra tre ledere.

Rekontekstualisering av utdanningspolitikk

For å underbygge at intervjudata genereres i kontekst, ble det etter innledende prat omkring senere års utvikling i høyere utdanning generelt, spurt: «Hvordan har dere på denne høgschoolen forholdt dere til denne situasjonen? Har større institusjonell frihet endret noe i måten dere tenker rundt studiene deres?» Dekan på høgschool A illustrerer hvordan rekontekstualisering av utdanningspolitikk kan regulere praktiseringen av lokal autonomi og lokal akademisk frihet:

«Når det gjelder det der med autonomi i høgschoolereformen, det der med konkurranseutsetting av høyere utdanning [...] så er det klart at eieren vår, departementet, er opptatt av at vi skal tilby studier som er ettertraktet i markedet [...] Og at det stiller krav til at vi skal være omstillingsdyktige [...] og i den prosessen der, eller som en respons på den prosessen, er det veldig viktig at vi kan tilby studier som attraktive, som det rekrutteres godt til og som kan gi god gjennomstrømning» (min utheving).

Når dekanen her kommuniserer hva som er klart «når det gjelder det der med autonomi», illustreres lokal rekontekstualisering av ideologiske og strukturelle endringer i utdanningspolitikken og eksemplifiserer det Bowe et al. (1992) kaller «slippage»-prosesser i reformpolitikken. Med det menes at tolkninger, modifikasjoner og tilpasninger av politiske diskurser innebærer «glidninger» som blant ulike aktører kan ha ulike uttrykk til ulike tidspunkt i reformprosessen. I lokal utdanningspolitikk preget av «new managerialism» blir hos dekanen autonomi og akademisk frihet til konkurranseutsetting og utdanningskvalitet rekontekstualiseres som «studier som er attraktive, rekrutteres godt og har god gjennomstrømning».

På spørsmål til utvalget av høgschoolledere om hvilke utdanningspolitiske vurderinger de vil peke på som særlig sentrale bak veksten i friluftslivstilbud, poengterer studiesjefen på høgschool A at økningen i antallet friluftslivstilbud rundt om nok skyldes at «høgschooler som har slitt med rekruttering, har fått studenter på de der friluftslivstilbudene [...] Friluftsliv er derfor mange steder brukt som redningsplanke i rekrutteringen til høgschoolene». I en slik sammenheng forsikrer dekan på høgschool C at det er fag som best rekrutterer studenter til høgschoolen som regulerer høgschoolens studiepolitikk: «Grunnen til at idrettsutdanninga her rett og slett har vokst, er ikke fordi at en her – sånn høgschoolpolitisk – har villet satse spesielt på idrett, det er idrettsutdanning som rekrutterer fantastisk godt.»

Tilsvarende synspunkter er gjennomgående i datamaterialet. Ved å vise til at markedet regulerer studier høgskolen satser på, poengterer dekan på høgskole A at markedet ikke nødvendigvis fungerer slik at det er storsamfunnets utdannings- og kompetansebehov som imøtekommes rundt om i høgskolesystemet. Han viser til at nasjonen egentlig trenger flere institusjoner som gir realfagsutdanning, men poengterer kraftfullt at «realfagsstudier får jo ikke studenter [...] Det er begrenset hvor lenge du kan drive studier som ikke rekrutterer! Men fag som idrett, friluftsliv og kroppsøving rekrutterer tradisjonelt godt [...] det er ett element som er viktig for oss».

Utdanningskvalitet og dilemmaer

Med Bernsteins (1996) begrepsapparat er hensynet til rekruttering å lese som illustrasjon av hvordan *regulativ diskurs* formes etter det som gir lokale gevinster relatert til finansieringsordning og markedstenkning. Sett i forhold til senere tids fokus på utdanningskvalitet og utfordringer knyttet til gjennomføring av bachelorstudier i høgskolesystemet (Aftenposten, 2010) og hvordan sentrale aktører i utdanningssystemet opplever å lykkes (Aasland og Haaland, 2010), meddeler dekanen sitert ovenfor at innholdet i bachelorstudier i høgskolesystemet reguleres av det som lønner seg økonomisk for den lokale studiebedriften. Det belyser at samfunnsmessige vurderinger av utdanningskvaliteter som fremmes i den lokale, autonome hverdag kan underordnes studiestedets bedriftsøkonomiske overlevelsesstrategier. Dekan på høgskole C sin avdeling for idrettsstudier sier det rett frem:

«Høgskolen har veldig fokus på å tilpasse studiene sine i de retningene studentene velger, altså en veldig markedstilpasning i forhold til studentønsker, rett og slett for å overleve – ja, jeg tror det er rett å si at vi som driver idrettsutdanning her er mer lydøre for studentenes ønsker enn andre fagmiljøer på høgskolen – det vil jeg faktisk si, altså, det tror jeg er helt rett.»

I forlengelsen av det dekanen sier, bør det i samfunnsdebatten rundt nasjonal utdanningskvalitet nødvendigvis være like mye et politisk som pedagogisk spørsmål om hvorvidt lydørhet for hva studenter liker best fremmer utdanningskvaliteter studiesteder forventes å bidra med til (kunnskaps)samfunnet. Med mild selvkritikk erkjenner dekanen dilemmaet:

«Det er nok litt sånn at markedstilpasningen for å få studenter, som vi har vært opptatt av å dyrke – jeg tror det har påvirket veldig – men så prøver vi, i alle fall så godt vi kan, å ha den akademiske og vitenskapelige basisen – men selvsagt har vi et utviklingspotensial.»

Gjennom den måten å uttrykke seg på, synes på dekanens avdeling «the moral discourse which creates order, relations and identity» (Bernstein, 1996:46) å være underordnet, eller regulert av, markedshensyn. Men samtidig erkjennes også at utdanningskvaliteter, som i høyere utdanning tradisjonelt skal gi studiesteder legitimitet, ikke helt er som de burde være. Fra sin hverdag i høgskolesystemet gir dekanen innblikk i en praksis som tilsier at våre forestillinger om nasjonale utdanningskvaliteter bør problematiseres og analyseres kritisk. For dataanalysen underbygger gjennomgående Ball (2006:121), som i studier av «new managerialism» i internasjonale utdanningsreformer peker på «economy of the students' worth» som dominerende kvalitetsdiskurs.

I Bernsteins (1996:49) teori om «pedagogical devise» med pedagogisk diskurs som grunnbegrep, vektlegges at «The recontextualizing principle not only recontextualizes the *what* of pedagogic discourse, what discourse is to become subject and content of pedagogic practice. It also recontextualizes the *how*; that is *the theory of instruction*.» I det ligger at teorier og forestillinger som underbygger og regulerer studiestedets undervisning, ikke fullt og helt har instrumentell karakter. Bernstein (ibid.) fremhever at «*The theory of instruction also belongs to the regulative discourse, and contains within itself a model of the learner and the teacher and the relation. The model of the learner is never wholly utilitarian; it contains ideological elements*» (ibid., min utheving). Følgelig angår rekontekstualisering av pedagogisk diskurs direkte og indirekte relasjoner og identiteter som skapes ved studiestedet, og som i neste omgang er å betrakte som grunnleggende rammefaktorer i alt studiekvalitetsarbeid (KUD, 1990).

I datamaterialet eksemplifiserer dekan på høyskole B hvordan bestrebelsene på å overleve i markedet ikke bare regulerer synet på faglige tilbud, men også at det former studiestedet som tilbyder og synet på studentene som skal rekrutteres: «Vi må lage noe som kan utvide vårt søkergrunnlag [...] og da har jo friluftslivet dukket opp, og det har jo blitt et sånt veldig moderne og veldig attraktivt tilbud», forklarer dekanen, og fortsetter: «For det er jo *kjøperen* som er veldig interessert i friluftslivet.» Dekanen understreker at det først og fremst er studenten, som studiestedets «kunde» og «kjøper» av studiepoeng, som ønsker «det her med opplevelsessida» i friluftsliv. Derfor tilbyr høyskolen et friluftslivsstudium med aktiviteter og naturopplevelse i sentrum. Slik eksemplifiseres ikke bare hvordan studenter ses på som kjøpere av studiepoeng i friluftsliv, men også at høyskoleavdelingen fremstår som det Morley (2003) kaller en «higher education outlet». Med slike utslag av «new managerialism» peker Morley (2003:143) på hvordan «the democracy of the consumer, or knowledge capitalism, appears to have been more successful than earlier notions of student empowerment». Det bør betinge at aktører i utdanningssystemet tør problematisere hva som skal menes med *utdanningskvalitet*.

Når denne analysen problematiserer hvordan studie- og utdanningskvalitet kan påvirkes av en politikk som lar markedet regulere, er det mest iøynefallende i intervjuetekstene at akademiske eller profesjonsinnrettede verdier er fraværende når studiestedenes friluftslivstilbud legitimeres. Underbygget av «new managerialism» synes det i rekrutteringsøymed ikke å være slike utdanningsverdier som fremmer salg av studiepoeng til friluftslivsinteresserte «kjøpere». Med referanse til hvordan pedagogisk diskurs former synet på studentene, etterlates i datamaterialet dertil et inntrykk av at studieinteresser man tradisjonelt forbinde med høyere utdanning, nødvendigvis ikke kjennetegner friluftslivsstudenten. Det er tendenser til oppgitthet når friluftslivsstudenter omtales. Eksempelvis meddeler dekan på høyskole A at studenter som rekrutteres til friluftslivsstudiet ved hans avdeling

«[...] er for opptatt av å drive aktiviteter en liker å holde på med [...] de (studentene) plukker litt studiepoeng her og litt der fordi det er gøy, men de vet samtidig at det ikke er med tanke på det de egentlig er interessert i som framtidig yrke – de liker bare å gå der for å ha det artig. Vi har studenter som kommer til oss og er klare på at 'ok, jeg blir med på aktivitetene, men teorien – puh, ikke interessert, orker ikke!»

Likevel tilbyr høgskolen konfigureringer av studiepoeng i form av aktiviteter som kan friste studenter til høgskolen. Dekanen sier rett frem at studenter kommer for å ha det gøy med aktiviteter i naturen – og at de får et studium deretter. Aktiviteter som må til for å rekruttere studenter til høgskolen er i fokus. Utdanningskvalitet problematiseres ikke.

Innenfor mulighetene universitets- og høgskolereformen åpner for, tilbyr studiestedene i denne undersøkelsen kroppsøvingslærerutdanning som praktisk pedagogisk utdanning (PPU). Når samtalen med dekanen på høgskole C kom inn på krav til relevans og innholdet i idrettsfaglige bachelorgrader som lokalt kvalifiserer studentene for PPU i kroppsøving, samtidig som hensynet til markedet tillater lokale, studentvennlige konfigurasjoner av studiepoeng på bachelornivå, medgir dekanen at han ser dilemmaer:

«Det største dilemmaet i dette ligger vel i at friluftslivsstudiet kvalifiserer for PPU (mye latter) – ja, for vi ser jo det at studentene som har friluftsliv som førstevalg – altså, de sikter seg ikke inn mot lærerutdanning for kroppsøving og skole – det ser vi, og det er nok noe vi merker.»

I selve intervju situasjonen, som i intervjuet som transkribert tekst, fremhever dekanen med sin latter at han ser det problematiske og nesten urimelige i at studenter fra eget friluftslivsstudium – som han vet tiltrekker seg studenter som er uinteressert i skole og læreryrket, og utformet deretter – kvalifiserer for opptak til PPU-studiet kun i kraft av antall studiepoeng hvis de vil fortsette å studere ved høgskolen. Det konkrete eksemplet på lokal praktisering av det nasjonale rammeverket, som angår høgskolens liberale godkjenning av idrettsfaglige kvalifikasjoner for opptak til lærerutdanning, illustrerer også hvordan incentiver og «new managerialism» i utdanningspolitikken regulerer en lokal praksis som angår utdanningskvalitet i nasjonal lærerutdanning.

Konkluderende betraktninger

Innenfor høyere utdanning preget av «new managerialism» og konkurranse om et begrenset antall studenter i et lite land med relativt mange distrikter og enda flere studiesteder, belyser artikkelen at høgskolelederens «ways of talking» (Fairclough, 1995) speiler utfordringer knyttet til hva som bør kunne omfattes av begrepet *nasjonal utdanningskvalitet*. Når dekaner og studiesjefer – som «institutional voices» – i denne studien kommuniserer om sine avdelingens studietilbud i friluftsliv, reflekterer det hvordan «new managerialism» kombinert med lokal akademisk frihet i konfigurasjoner av studiepoeng og bachelorgrader kan påvirke rekontekstualisering av rammebetingelser for studie- og utdanningskvaliteter. Det kommer til uttrykk ved et gjennomgående fravær av argumenter for kunnskapsbehov som legitimerer studiene, i syn på studentene som både «kunder» og «kjøpere» av studiepoeng på tilbud og når en dekan fremhever opptak av studenter med friluftsliv som primærstudium i det lokale PPU-tilbudet som et faglig dilemma, men likevel nødvendig for å beholde studenter og tjene på uteksaminering av dem.

Med fagfeltet friluftsliv som case, gir artikkelen et innblikk i hvordan «new managerialism» og strategier for å rekruttere studenter på markedsplassen skaper diskurser som utfordrer lokal studie- og utdanningskvalitet i Kvalitetsreformens kjølvann. Det ligger i måten dekaner og studiesjefer i denne studien kommuniserer at de opplever å være

fanget av hvordan incentiver i utdanningspolitikken og markedet i høyere utdanning nå fungerer.

Casestudien inviterer derfor til å tenke gjennom hvorvidt det i dagens situasjon bør argumenteres med at mål på tettere studentoppfølging, mål på hvordan studentene gjennomfører individuelle utdanningsplaner og statistikk med tall for gjennomføring som er penere enn for frafall, uten videre skal leses som uttrykk for at studiestedene har lyktes i å heve nasjonal utdanningskvalitet slik utdanningsansvarlige fra tid til annen fristes til i samfunnsdebatten (Aasland og Haaland, 2010). Kanskje er det tid for reell problematisering av hva som skal kjennetegne kvalitet i lokale studietilbud like mye som systematisk å registrere lokal «produksjon» av studiepoeng og bachelorgrader som entydige uttrykk for bidrag til nasjonal utdanningskvalitet. Fordi et kritisk blikk på det vi tilbyr rundt om som høyere utdanning er like viktig som fokusering på studentoppfølging, frafall og gjennomføring, bør kritisk pedagogisk og utdanningspolitisk forskning i egne felt stimuleres. Det bør la seg passe inn i den «norske modellen» med vekt på intern kvalitetssikring, hvori etter Haakstad (2010:69) «hovedtrykket legges på den delen av kvalitetsarbeid som står 'nærmest kvaliteten', og som derfor kan være mer informert, forstående og motivert» enn ekstern kvalitetssikring. Ved anvendelse av pedagogisk diskurs (Bernstein, 1996) som teoretisk og analytisk rammeverk, synliggjør artikkelen at «robuste og lesbare systemer» for kvalitetssikring bør inkludere analyser av hvordan studiesteder rekontekstualiserer, praktiserer og kommuniserer studie- og utdanningskvalitet. Vurderingsformer bør derfor fange opp om tilbydere av studier opptretter som «outlets» eller læresteder og om studiestedene ser på studentene som «kjøpere», «kunder» eller lærende. I den nasjonale kvalitetsdiskursen bør det neppe være likegyldig.

Litteratur

- Aftenposten (2010): Frafallet, *Del 2 Kultur, Leder*, fredag 27.08.2010.
- Ball, Stephen J. (2006): *Education Policy and Social Class. The selected works of Stephen J. Ball*. London: Routledge.
- Bernstein, Basil (1996): *Pedagogy, Symbolic Control and Identity. Theory, Research, Critique*. London: Taylor & Francis.
- Bowe, Richard, Ball, Stephen. J og Gold, Anne (1992): *Reforming Education and Chngling Schools. Case Studies in Policy Sociology*. London: Routledge.
- Bugge, Mette (2010): Kvitte seg med opptaksprøven. Betent tema på Idrettshøgskolen. *Aftenposten, Del 1, Reportasje på sportsidene*, onsdag 09.06.2010.
- Deem, Rosemary (1998): «New managerialism» and higher education: the management of performance and cultures in the universities in the United Kingdom, *International Studies in Sociology of Education*, 8:1, 47–70.
- Dodds, Pat (2006): Physical education teacher education (PE/TE) policy. I David Kirk, Doune Macdonald og Mary O'Sullivan (red.): *The Handbook of Physical Education*, 540–561. London: Sage Publications.
- Fairclough, Norman (1995): *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Harlow: Longman/Pearson Educational.

- Gornitzka, Åse, Kogan, Maurice og Amaral, Alberto (red.) (2005): *Higher Education: Analyzing Policy Implementation*. Dordrecht: Springer.
- Gornitzka, Åse (2007): What is the Use of Bologna in National Reform? The case of Norwegian Quality Reform in Higher Education. I Voldemar Tomusk (red.): *Creating the European Area of Higher Education. Voices from the Periphery*. Dordrecht: Springer.
- Graham, Edward W. og Reinertsen, Maria (2006): Russen styrer høyere utdanning. *Aktuelt Akademia, Morgenbladet* 3.–9. november 2006. Oslo: Morgenbladet www.morgenbladet.no.
- Hargreaves, Andy (2004): *Læring og undervisning i kunnskapssamfunnet. Utdanning i en utrygg tid*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Haaland, Jan I. (2010): Nye studieplasser! *Aftenposten, Del 2 Kultur, Debatt*, mandag 09.08.2010.
- Haakstad, Jon (2010): Nytt paradigme – også for kvalitetssikring? *Uniped* 33(2), 60–69.
- KD (2005): *Lov om universiteter og høyskoler av 1. april 2005 nr. 15*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kyvik, Svein (2005): The implementation of the Norwegian College Reform. I Åse Gornitzka, Maurice Kogan og Alberto Amaral (red.): *Higher Education: Analyzing Policy Implementation*. Dordrecht: Springer.
- Kårhus, Svein (2009): Markedsdynamikk som pedagogisk diskurs i høyskolesystemet. *Nordisk Pedagogikk*, 4, 335–368.
- Lingard, Bob og Ozga, Jenny (red.) (2007): *The RoutledgeFalmer Reader in Education Policy and Politics*. London: Routledge.
- Marginson, Simon (1999): Education and the trends to markets. Introduction by the Guest Editor. *Australien Journal of Education*. Vol. 43, No. 3, 229–240.
- Marginson, Simon og Rhoades, Gary (2002): Beyond national states, markets and systems of higher education: A glonacal agency heuristic. *Higher Education*, 43: 281–309.
- Marginson, Simon (2007): National and global competition in higher education. I Bob Lingard og Jenny Ozga (red.): *The RoutledgeFalmer Reader in Education Policy and Politics*, 131–153. London: Routledge.
- Morley, Louise (2003): *Quality and Power in Higher Education*. Maidenhead: Open University Press.
- Morley, Louise (2009): Imagining The University of the Future. *Keynote, The BERA Annual Conference 2010*, www.beraconference.co.uk/speakers.html, hentet på nettet 03.11.2009.
- Patton, Michael Q. (1990): *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Newbury Park: Sage Publications.
- Penney, Dawn og Evans, John (1999): *Politics, Policy and Practice in Physical Education*. London: E & FN Spon.
- Saarinen, Taina (2007): *Quality on the Move. Discursive Construction of Higher Education Policy from the Perspective of Quality*. Academic dissertation. Jyväskylä: University of Jyväskylä, Faculty of Humanities.
- SO-statistikk (2010): <http://www.samordnaopptak.no/tall/2010/hoved/supplering>, Hentet på nettet 05.08.2010.
- Støren, Liv A. og Stensaker, Bjørn (2010): Stabile studievalg. *Aftenposten, Del 2 Kultur, Kronikk*, tirsdag 07.07.2010.
- Tomusk, Voldemar (2004): Thee bolognas and a pizza pie: notes on institutionalization of the European higher education system. *International Studies in Sociology of Education*, 14, 1, 75–96.
- Tomusk, Voldemar (red.) (2007): *Creating the European Area of Higher education. Voices from the Periphery*. Dordrecht: Springer.
- UFD (1990): *Innstilling fra Studiekvalitetsutvalget*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet (F2898).
- UFD (2000–2001): *Stortingsmelding nr. 27 Gjør din plikt – krev din rett. Kvalitetsreformen av høyere utdanning*. Oslo: Utdannings- og forskningsdepartementet.

Whitty, Geoff (2002): *Making Sense of Education Policy*. Studies in the Sociology of Education. London: Paul Chapman.

Aasland, Tora og Haaland, Jan I. (2010): Mindre studentfracfall. *Aftenposten, Del 2 Kultur, Replikk*, fredag 03.09.2010.

Åmås, Knut O. (2010): Norges kjempesjansse. *Aftenposten, Del 2, Kultur, Kommentarer*, (På en) søndag, 08.08.2010.